

EUROPA 2014

AR ĮMANOMA NAUJA PRADŽIA?

Patirties indėlis apmąstant Europos būklę

Artėjant Europos Parlamento rinkimams, kurie įvyks gegužės 25 d., visuomenės nuomonė atrodo pasidalinusi į dvi stovyklas: vieni aktyviai pasisako už pasitraukimą iš Europos Sąjungos, kiti mano, kad balsuoti yra beprasmiška, nes jų balsas iš esmės nieko nepakeis. Nors netrūksta ES palaikančių žmonių, iš esmės dominuoja nusivylimas: Europa, kažkada buvusi centras, prarado savo svarbą globalizuotame pasaulyje ir atsidūrė jo pakraštyje. Tačiau, **pasak popiežiaus Pranciškaus, gerai įsigilinus, argi būtų šis buvimas ar jausmas, kad esame pakraštyje, nesuteikia mums progos susigrąžinti teigiamą požiūrį ir galimybės keistis?**

Kokie veiksniai suteikia pagrindą tokia galimybei?

Europa gimė ir subrendo lydima keleto didingų dalykų, kurie paliko pėdsaką viso pasaulio istorijoje ir kurie liudija krikščioniškojo tikėjimo svarbą žmonių gyvenimui. Visus juos 1986 m. priminė kun. Giussani:

- „*Asmens*“ vertė, visiškai nesuvokiama viso pasaulio literatūroje;
- *darbo* vertė, kuri visose pasaulio kultūrose (tiek Antikoje, tiek ir Engelsui su Marksu) buvo suvokiama kaip vergovė, o Kristus apibūdina darbą kaip Tėvo, t.y. Dievo, veiklą;
- *materijos* vertė, reiškianti dualizmo panaikinimą tarp kilnios ir nekilnios gamtos gyvenimo pusių;
- *pažangos, kaip prasmės pripildyto laiko*, vertė, nes istorijos samprata reikalauja proto plano idėjos;
- *laisvė*. Žmogus negali savęs suvokti kaip visiškai laisvo: kadangi prieš tai žmogaus nebuvo, o dabar jis yra, reiškia, kad žmogus yra priklausomas. Norom nenorom, bet jis priklauso. Pasirinkimas labai paprastas: arba žmogus priklauso nuo To, kas kuria tikrovę, t.y. nuo Dievo, arba nuo tikrovės kaitos atsitiktinumo, taigi nuo tų, kas turi galią“.

1. Vieningos Europos vertė

Kartu su šiais svarbiais reiškiniais, kurie istoriškai sukūrė Europą, iškyla ir vieningos Europos idėja, kaip pabrėžė kun. Julián Carrón: „Kas leido Europos steigėjams susišnekėti, sukurti kažką kartu net ir po Antrojo pasaulinio karo? Suvokimas, kad prieš pašalinti neįmanoma, paskatino juos išsižadėti arogancijos ir nusiteikti kalbėtis, suvokiant tikruosius savo poreikius; taip jie pradėjo suteikti daugiau erdvės galimybei **suvokti kitą, priimant jo kitioniškumą kaip gėrį**“ (laikraštis

„Repubblica“, 2013 m. balandžio 10 d.). **Po Antrojo pasaulinio karo šalių, kurios neseniai kovojo tarpusavyje, lyderiai** (De Gasperis, Šumanas, Adenaueris) nusprendžia pamiršti bet kokią galimą keršto ar dominavimo troškimą ir **sukuria pagrindą ilgam taikos periodui**, kartu tam tikslui pasitelkdami atitinkamus ekonominius interesus.

Norint suprasti išskirtinę svarbą to, kas tuo sudėtingu laikotarpiu įvyko Europoje, užtenka prisiminti, kas nutiko po Pirmojo pasaulinio karo, po Napoleono arba religinių karų: reali taika taip ir nebuvo įsitvirtinusi, ore tvyrojo nuolatinė įtampa kaip paruošiamoji dirva sekantiems karams. Vieninga Europa atsirado labai tiksliai ir konkrečiu metu, kai 1951 m. buvo pasirašyta vadinamoji Europos anglies ir plieno bendrijos sutartis, visų pripažinta kaip naujas pavyzdys, kaip valstybės gali elgtis viena su kita. Gimus pirmajam Europos projektui, lemiamas veiksnys neabejotinai buvo idėjinė jėga, pajėgusi iš esmės pakeisti įvykių eigą. **Priešingai nei šiandien, Europos projekto tikslas tada neapsiribojo ekonomine nauda.** Iš tikrųjų ta ekonominio pobūdžio sutartis tebuvo tik pirmas žingsnis link kur kas didingesnio tikslo: taikos (sutarties šalys, kurios bendradarbiauja ir prekiauja tarpusavyje, neturi kariauti), o kartu su taika – ir visavertės abipusės pagalbos, suteikiančios galimybes kiekvienai šaliai siekti savo ir kartu bendrojo gėrio.

Šio tikslo siekis atsinaujino su antruoju šiandieninei Europai istoriškai svarbiu, idėjinių jėgų paskatintu žingsniu, kai 1989 m. griuvo Berlyno siena. Rytuose ir Vakaruose mažai kas būtų išdrįšęs kirsti lažybų, kad senojo žemyno įvykius taip dramatiškai nužymėjęs Europos padalijimas į du blokus būtų galėjęs pasibaigti taikiai. Vaclavas Havelas, kuris vėliau tapo pirmuoju postkomunistinės Čekoslovakijos prezidentu, 1979 m. išleistoje knygoje „Bejėgių galia“ (*The Power of the Powerless*) teigė, kad sociopolitinio gyvenimo problema yra melo ideologijos dominavimas, o tikrasis atsakas į tuometinę situaciją turėjo būti ne audringa revoliucija, ne dar viena politinė reforma ir net ne totalitarizmo įveikimas pereinant į parlamentinę demokratiją, bet būtent **asmeninis ir socialinis gyvenimas, paremtas tiesos paieška. V. Havelo liudijimas aiškiai įrodo, kad veiksniai, keičiantys istoriją, visų pirma yra tie, kurie persmelkia ir perkeičia žmogaus širdį.**

2. Krizė

Dabartinė „Europos sąmoningumo“ krizė, sutampanti ir su ekonomine krize, atskleidžia, kad tai, kas įžiebė gyvybę vieningai Europai, daugiau nebėra akivaizdi duotybė ar prielaida, kurią visi pripažįsta kaip sąlygą atremti tikrovės metamiems iššūkiams. Kaip nutikdavo praeityje, taip ir šiandien mes, 2014-ųjų europiečiai, **turime iš naujo suvokti pamatines sąlygas tos vienybės, kuri jokiu būdu nėra savaime suprantama ir nuo kurios visada įmanoma nutolti.** Iš tiesų, Benediktas XVI teigia, kad „sumuojamoji pažanga galima tik materialinėje srityje. Tačiau

moralinės sąmonės ir moralinių sprendimų srityje toks sumuojamumas neįmanomas vien dėl to, kad žmogaus laisvė visada yra nauja bei vis iš naujo turi priimti sprendimus. Jų niekada negali priimti už mus kiti – tada nebebūtume laisvi. Laisvė lemia, kad pamatinių apsisprendimų lygmeniu kiekvienas žmogus, kiekviena karta yra nauja pradžia“. Dabartiniai sunkumai verčia mus suvokti, kad „net ir geriausios struktūros veikia tik tada, kai bendruomenėje gyvi įsitikinimai, galintys žmones motyvuoti laisvai pritarti bendruomenės tvarkai“ (*Spe salvi*, 24).

Būtent tai yra didžioji galimybė, kurią Europai siūlo krizė: atgauti atmintį apie tai, kas daro įmanomą mūsų „bendruomeninį egzistavimą“. Tai yra neatidėliotinas iššūkis, o jo priežastį mums dar kartą primena Benediktas XVI: „Kadangi žmogus visuomet lieka laisvas ir jo laisvė visada yra trapi, šiame pasaulyje niekada neegzistuos galutinai pastatydinta gėrio karalystė. Kas žada visados išliksiantį geresnį pasaulį, tas žada melagingai, iš akių išleidžia žmogaus laisvę. [...] Kitaip tariant: geros struktūros padeda, tačiau jų vienu nepakanka. Žmogus niekada negali būti atpirktas tiesiog iš išorės“ (*Spe salvi*, 25).

Yra dar vienas dalykas, kuris dar labiau apsunkina šį kelią: mes jau nebeturime to paties sąmoningumo apie žmogiškojo poreikio gylį, kokį turėjo Europos kūrėjai. Nebeliko Europos tėvus įkvėpusių idealų, ėmė dominuoti grynų interesų logika.

Grižti prie krizės ištakų ir suprasti visus ją sukėlusius veiksnius yra vienintelis būdas atrasti naują sąmoningumą, kurio šiandien taip trūksta Europai. Kaip tik mums europiečiams tenka gyvybiškai svarbi užduotis skatinti realią diskusiją apie esamą ir būsimą senojo žemyno būklę, įvertinant, ar iki šiol padaryti veiksmai buvo tinkami ir adekvatūs, t.y. – atsižvelgiantys į šios krizės prigimtį. Tai susiję ne tik su ekonomika, bet ir antropologiniais iššūkiais. Bandytas išspręsti sudėtingas Europos antropologines problemas pasitelkiant tik juridinius teisėtvarkos įrankius yra ne tik neveiksminga, bet kuria apgaulingą iliuziją. **Pačių radikaliausių žmogaus egzistencijos problemų akivaizdoje tampa akivaizdu, jog sprendimas „neatsiranda tiesiogiai sprendžiant problemas, bet tik gilinantis į problemas patiriančio subjekto prigimtį“** (kun. Giussani, 1976 m.).

Šito lygmens užmaršties pradžia glūdi toje žmogiškumo krizėje, kuri susilpnino tikslo suvokimą. Taip, bėgant laikui, priemonės (ekonomika, pelnas, finansai) tapo pačiu tikslu ir Europos ekonominė bendrija virto tik kompromisu tarp neišvengiamai priešingų interesų. Taip iškilo Europa, sudaryta iš valstybių, nebekariaujančių patrankomis, bet pasitelkiančių ekonomikos ir finansų ginklus ir susiskaldžiusių dėl daugybės svarbių klausimų: santykių su Viduržemio regiono šalimis, pabėgėlių imigracijos, įsiskolinimų, taikos palaikymo operacijų, solidarumo su sunkumus patiriančiomis šalimis ir t.t.

Žymiai susiaurėjęs idėjinis polėkis ir sąmoningumas dėl vienijimosi tikslų smarkiai įtakojo ir Europos institucinį veikimą: ES institucijos taip stipriai išaugo ir išsipūtė, kad tapo panašios į technokratinį monstrą, pasirengusį pakreipti realybę pagal savo poreikius. Tai patvirtina ir vis labiau plintantis suvokimas apie europinių struktūrų neveiksmingumą: jeigu iki 2008 m. (t.y., iki finansinės krizės protrūkio) ES struktūrų patikimumas, lyginant su nacionalinėmis valstybėmis, buvo vertinamas labai pozityviai, tai šiandien pažvelgus į tyrimų duomenis matyti, kad 70 proc. Europos piliečių europines struktūras (ES Komisiją, Tarybą, Parlamentą) vertina kaip neatsakančias į žmonių ir socialinio gyvenimo poreikius.

Anot Josepho Weilerio, vieno autoritetingiausių Europos istorinės ir socialinės dinamikos žinovų, Europa šiandien kenčia nuo politinio deficito: jai trūksta autentiško Europos politinio gyvenimo, nes trūksta idealiojo arba idėjinio matmens; patikėjus viską ekonomikai ir patyrus visišką nusivylimą šio sprendimo rezultatais, žmonės savęs klausia: „Kam tada apskritai ši Europa reikalinga?“.

Tuo pačiu metu šiandien bręsta Europos kaip reliatyvistinės kultūrinės ir politinės erdvės idėja, kurios institucijos stengiasi padaryti leistinu ir įgyvendintinu kiekvieną individualų siekį, netgi paverčiant jį teisės šaltiniu, visiškai atsiribojus nuo problemos, kas apskritai yra žmogaus asmuo.

Ar tada euroskeptikai būtų teisūs, reikalaudami pasitraukimo iš ES ir manydami, jog tėvų kūrėjų svajonė jau sužlugdyta ir daugiau nebeaktuali?

3. Asmuo – sąlyga Europai

Ar egzistuoja išeities taškas? Taip, reikia pradėti nuo pozicijos, kuria remiantis buvo sukurta ir suvienyta Europa. Naujai pradžiai jokių būdu nepakanka vien tik ekonominių interesų: reikia iš naujo atrasti, „kad mūsų savasties, mūsų „aš“ pilnatvės išpildymui politikoje kitas yra „gėris“, o ne kliūtis, kaip ir žmogiškuose bei socialiniuose santykiuose“ (kun. Carrón). Tai, kas kuria, yra tik „meilė tiesos aidui, atrandamam kiekvienoje žmogiškoje būtybėje. Tai yra esminė taikos kaip žmogaus namų, prieglobsčio net didžiausios nevilties atveju, sukūrimo sąlyga“ (kun. Giussani, 1995).

Susigrąžinti žmogišką būtybę atitinkantį sąmoningumą, būtiną paskirų asmenų ir tautų atsiskleidimui ir išsipildymui, galima tik ten, kur pažadinimas kiekvieno žmogaus „aš“, kur yra lavinamas tinkamas žmogaus santykis su tikrove (kad ir kokia ji bebūtų), kur būtų įmanoma egzistenciškai pastebėti lemiamą kiekvieno asmens svarbą, unikalumą ir sakralumą: štai čia glūdi dviejų tūkstantmečių krikščioniškos bendruomenės ir visų socialinių tikrovių, kurias įkvėpė pasaulietiniai ar religiniai idealai, patirčiai kylantis iššūkis. Tik žmogaus

kaip nesusiauriamos tikrovės, kaip „santykio su begalybe“ (kun. Giussani) suvokimas gali būti vienybės pagrindu tarp žmonių, skiriamų tautybės, socialinio sluoksnio, kultūros, religijos ar politinės ideologijos, ir tapti realiu vienijimosi horizontu, griaunančiu bet kokį getą ir galinčiu tapti tikrosios pažangos pagrindu.

Atsižvelgiant į šiuos klausimus būtina pradėti kuo platesnį dialogą apie tai, kaip ateinančiais metais turės vystytis ES, įtraukiant visus piliečius ir ypač ateities kartas, kurios jau dabar tūkstančiais palieka savo tėvynes ir jaučiasi tarsi namuose, kad ir kur benuvažiuotų mokytis ar dirbti.

Tai turėtų ir labai svarbių padarinių instituciniu lygmeniu. Kalboje, kuri taip ir nebuvo pasakyta „La Sapienza“ universitete Romoje 2008 m., Benediktas XVI pareiškė sutinkantis „su filosofo Jürgeno Habermaso nuomone, kad konstitucijos teisėtumas kyla iš dviejų šaltinių: iš lygiaverčio visų piliečių dalyvavimo politikoje ir protingo modelio, kuriame sprendžiami politiniai nesutarimai. Kaip jis pastebi, šis „protingas modelis“ negali remtis tik kova dėl aritmetinės daugumos, o pagrindinis jį charakterizuojantis bruožas turi būti **„į tiesą atsižvelgiančio argumentavimo procesas“**, nuolatinėje įtampoje atrandantis tiesos kibirkštį, išsižiebiančią susitikus kitą. Iš tiesų, tiesa niekada nėra asmeninė nuosavybė, tarsi vėzdas mosuojamas prieš kitus, bet iškyla žmogiško susitikimo dinamikoje: „Tiesa yra santykis! Taip, kiekvienas iš mūsų ją suvokia ir išreiškia pradėdamas pirmiausia nuo savęs: nuo savo istorijos, kultūros, esamos gyvenimo situacijos ir t.t. Tačiau tai nereiškia, kad tiesa yra kintanti ar subjektyvi, greičiau priešingai. Tai reiškia, kad tiesa visada mums siūloma ir yra įmanoma tik kaip kelias ir gyvenimas“ (popiežius Pranciškus, laiškas Eugenio Skalfari, laikraštis „Repubblica“, 2013 m. rugsėjo 11 d.). Tai sutriuškina reliatyvizmą, tačiau išsaugoja būtent tai, ką reliatyvizmas labiausiai vertina: įvairovę ir kitoniškumą.

Atsižvelgiant į nesusiaurintą žmogišką patirtį, Europos politika gali būti kuriama remiantis ne priešingų interesų susirėmimu ir reliatyvizmu, galiausiai virstančiu nihilizmu arba visų abejingumu visiems, bet **pasitelkiant, viena vertus, tiesai jautrų protą ir išmintį, antra vertus, realizmą, atpažįstantį kitą ne kaip šalintiną grėsmę, o kaip gėrį savaime.** Kaip apaštaliniamė paraginime rašo popiežius Pranciškus, „mūsų užduotis neapsiriboja tik paramos ir pagalbos akcijomis ar programomis, bet visų pirma turi apimti dėmesingumą kito atžvilgiu, „suvokiant save ir kitą kaip viena“. Šis sąmoningos meilės kupinas dėmesys yra tikro rūpinimosi kitu asmeniu pradžia, nuo kurio pradėdamas iš tiesų trokštu kito žmogaus gėrio“. (*Evangelii Gaudium*, 199).

Šia prasme pirmiausia būtent europinių institucijų sandara turėtų būti orientuota į realų subsidiarumą. Tai paskatintų kiekvieno ir visų (žmonių, socialinių grupių, valstybių) atsakomybę ir padėtų atsakyti iliuzijos, kad bet koku atveju atsakymai visada ateina „iš viršaus“.

Jei Europa tai suprastų, ji nebūtų linkusi užsidaryti tik imigracijos problemose, ekonomikos srityje taikytų ne tik griežtą taupymo, bet ir solidarumo politiką, nesvirtų atgal link nerealistiško ir antiistorinių nacionalizmo formų, nebruktų visus ryšius ir santykius griaunančių teisės aktų, skatinančių nepasotinamą naujų individo teisių troškimą, nedidintų priešiško religijai ir ypač krikščionybei (tokiu būdu neišduodama to, kas ir sukūrė bei pavertė didinga Europos istoriją).

„Kartais savęs klausiu, ar yra dar kas nors, kas šiuolaikiniame pasaulyje iš tiesų stengiasi suteikti gyvybės procesams, kurie iš tiesų formuotų tautą, o ne siektų greitų, lengvai pasiekiamų, bet trumpalaikių ir paviršutiniškų politinių rezultatų, visiškai neprisidedančių prie žmogiškos pilnatvės kūrimo. Istorija šiuos žmones turbūt vertins remdamasi kriterijumi, kurio laikėsi Romano Guardini: „Vienintelis būdas, kuriuo galima sėkmingai įvertinti epochą, yra paklausti, iki kokio lygmens joje buvo pasiekta ir išpildyta autentiška žmogiškos egzistencijos pilnatvės prasmė (*raison d'être*), atitinkanti tos epochos ypatybes ir teikiamas galimybes“. <...> Būdami tikintys mes jaučiame artumą su tais žmonėmis, kurie nepriskiria savęs jokiai religinei tradicijai, bet visgi nuoširdžiai ieško tiesos, gėrio ir grožio, mums aiškiausiai pasireiškiančių per Dievą kaip visų šių dalykų šaltinį. Šie žmonės mums yra tarytum vertingi sąjungininkai, padedantys ginti žmogišką orumą, kurti taikų sambūvį tarp tautų ir puoselėti kūrinių“ (*Evangelii Gaudium*, 224.257)

Čia atsiskleidžia fundamentalus indėlis, kurį tikėjimas gali suteikti viešajam gyvenimui „praplėsdamas mąstymą“, kaip kad priminė Benediktas XVI. **Krikščionybės indėlis visų pirma yra mokymas žiūrėti į tikrovę turint omenyje visus jos veiksnius**, taigi ir susigrąžinti tą pirminį postūmį idealo link, kuris laikui bėgant buvo pamirštas. Būtent tai šiandienos Europai yra neatidėliotina būtinybė.

Jei nebus kurčia šiam šauksmui, Europa galės iš tiesų atgimti ir tikėtis vėl būti „nauju pasauliu“, pavyzdžiu ir siekiamybe pasauliui. Tikrasis indėlis, kurį atgimusi Europos kultūra gali pasiūlyti visam pasauliui – tai **iš naujo sutelkti dėmesį į klausimą, kas leidžia žmogiškai būtybei tokia jaustis ir būti.**

Kovas, 2014 m.

JUDĖJIMAS BENDRYSTĖ IR IŠSILAISVINIMAS